

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар

А.І.Жук

2024 г.

Рэгістрацыйны № УД 31-2-102 вуч.

КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА

Вучэбная праграма ўстановы адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей:

- 6-05-0113-02 Філалагічная адукацыя (Беларуская мова і літаратура);**
6-05-0113-02 Філалагічная адукацыя (Беларуская мова і літаратура.
Замежная мова (з указаннем мовы))

2024 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйнага стандарту агульнай вышэйшай адукацыі зацверджанага 02.08.2023, рэг. № 225, вучэбных планаў спецыяльнасці 6-05-0113-02 Філалагічная адукацыя (Беларуская мова і літаратура; Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)), зацверджаных 23.02.2023, рэг. № 049 – 2023/у, рэг. № 048 – 2023/у, рэг. № 50 – 2023/у

СКЛАДАЛЬНІК:

Н.П.Лобань, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

М.І.Свістунова, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

А.У.Гранкіна, дацэнт кафедры беларускай і замежнай літаратуры УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка», кандыдат філалагічных навук, дацэнт

УЗГОДНЕНА:

Дырэктар дзяржаўнай установы адукацыі
«Гімназія № 18 г. Мінска імя І.С.Міранкова»

Ю.В.Новік

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 4 ад 21.11.2024 г.)

Загадчык кафедры

Д.В.Дзятко

Навукова-метадычным саветам ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 2 ад 24.12.2024 г.)

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджаючых яе матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст вучэбна-метадычнага аддзела

Я.В.Ціханова

Дырэктар бібліятэкі

Н.П.Сяткоўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па дысцыпліне “**Культура маўлення педагога**” прызначана для рэалізацыі на першай ступені вышэйшай адукацыі ў межах цыкла спецыяльных дысцыплін і займае сярод іх важнае месца. Вучэбная дысцыпліна знаёміць студэнтаў з агульнымі заканамернасцямі маўленчай камунікацыі, псіхалагічнымі асновамі зносін, прыёмамі арганізацыі і падтрымкі ўвагі аўдыторыі, асаблівасцямі педагагічных кантактаў з аўдыторыяй, з этапамі падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення, з тэхнічнымі характарыстыкамі маўлення, з нормаў літаратурнай мовы і маўленчымі памылкамі, якія ўзнікаюць падчас педагагічнай дзейнасці. Дадзеная дысцыпліна падрыхтоўвае студэнта да працэсу маўленчых зносін з аўдыторыяй, да ўмення наладжваць камунікатыўную сітуацыю, паколькі спецыфіка прафесіі педагога заключаецца ў пастаянным дзейным кантакце з іншымі людзьмі, а маўленне педагога – асноўная зброя педагагічнага ўздзеяння і адначасова ўзор для навучэнцаў. Веды, набытыя падчас вывучэння дысцыпліны, дазваляць сфарміраваць маўленчую і камунікатыўную граматыку, забяспечыць эфектыўнасць узаемадзеяння ў маўленчай практыцы, развіць уменне ствараць самастойныя вусныя і пісьмовыя выказванні розных тыпаў, стыляў і жанраў, будаваць маналагічныя і дыялагічныя выказванні.

Мэта выкладання дысцыпліны – падрыхтаваць высокакваліфікаваных спецыялістаў для выкладання беларускай мовы ў навучальных установах рознага тыпу, садзейнічаць павышэнню маўленчай культуры будучых педагогаў, выпрацаваць і замацаваць практычныя ўменні і навыкі граматычнага карыстання вуснай і пісьмовай мовай у сферы прафесійнай дзейнасці, ствараць умовы для набыцця вопыту рэальнай (сацыяльна-арыентаванай) маўленчай дзейнасці.

Задачы вывучэння дысцыпліны:

- даць веды тэарэтычных асноў культуры маўлення, падрыхтоўкі да вуснага публічнага маўлення, тэхнікі выразнага вуснага маўлення;
- удасканаліць навыкі беларускага вуснага і пісьмовага маўлення;
- сфарміраваць навыкі маўленчых зносін на прадуктыўным (стварэнне ўласных тэкстаў рознай жанрава-стылістычнай прыналежнасці) узроўні;
- навучыць студэнтаў практычна прымяняць набытыя веды ў сваёй прафесійнай дзейнасці, у школьным вучэбным працэсе;
- спрыяць падрыхтоўцы шырока адукаваных, з крэатыўным мысленнем маладых спецыялістаў, здольных да творчасці, да вырашэння складаных праблем у сферы прафесійна-дзелавых зносін;
- развіваць шляхам выкарыстання нацыянальна маркіраваных моўных адзінак інтэлектуальную, камунікатыўную, духоўна-маральную, грамадзянскую культуру навучэнцаў;
- сфарміраваць у студэнтаў уменне ацэньваць дакладнасць тэкстаў, інтэграваць інфармацыю з розных крыніц, рабіць спасылкі на крыніцы апублікавання, цытавання.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў сістэме падрыхтоўкі спецыяліста з вышэйшай адукацыяй.

Вучэбная дысцыпліна “Культура маўлення педагога” з’яўляецца дысцыплінай модуля “Сацыяльна-гуманітарныя дысцыпліны” кампанента ўстанова адукацыі. У сістэме лінгвістычных дысцыплін “Культура маўлення педагога” на філалагічных факультэтах займае надзвычай важнае месца пры падрыхтоўцы будучых педагогаў да прафесійнай дзейнасці. Дысцыпліна дазваляе сфарміраваць спецыяльныя (прадметныя) віды функцыянальнай граматыкі – моўнай, маўленчай, камунікатыўнай, лінгвакультуралагічнай і чытацкай. Выкладанне дысцыпліны мае свае асаблівасці, абумоўленыя спецыфікай беларуска-рускага двухмоўя, таму працэсы і факты культуры беларускага маўлення супастаўляюцца з фактамі і працэсамі культуры рускага маўлення.

Сувязь вучэбнай дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі.

Пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны прадугледжваецца пераемнасць і сувязь яе з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі: “Фанетыка-лексіка-словаўтварэнне”, “Марфалогія”, “Сінтаксіс”, “Стылістыка”, “Рыторыка і культура беларускага маўлення”, а таксама са школьным курсам беларускай мовы. Курс “Культура маўлення педагога” прадугледжвае выкарыстанне матэрыялаў іншых дысцыплін (педагогікі, гісторыі, культуралогіі, рыторыкі), якія дазваляюць сфарміраваць базавыя (метапрадметныя) кампетэнцыі. Такія кампетэнцыі забяспечваюцца фарміраваннем універсальных вучэбных дзеянняў, што засвойваюцца на базе не аднаго, а ўсіх вучэбных прадметаў і прымяняюцца для рашэння пазнавальных і жыццёвых задач. Яны арыентуюць навучэнцаў на арганізацыю самастойнай пазнавальнай дзейнасці: здольнасць планаваць, ажыццяўляць, кантраляваць, ацэньваць уласныя дзеянні ў адпаведнасці з запланаваным вынікам. Змест кампетэнцый у рэчышчы функцыянальнага падыходу раскрываецца праз сукупнасць прадметных і метапрадметных ведаў, уменняў, вопыту прымянення ўніверсальных спосабаў дзейнасці, асобна-каштоўнасных арыентацый, сфарміраваных у кантэксце вывучэння беларускай мовы.

Асаблівая ўвага пры выкладанні асобных тэм павінна ўдзяляцца вывучэнню спецыфічных рыс беларускага маўлення, што з’яўляецца надзвычай важным ва ўмовах білінгвізму. Лекцыйныя і практычныя заняткі, прадугледжаныя вучэбным планам, узаемна звязаны і арганічна дапаўняюць адно аднаго, даючы магчымасць паглыбіць і ўдасканаліць набытыя веды. Пэўная колькасць тэм па вучэбнай дысцыпліне адведзена на самастойнае вывучэнне. Такая праца прывівае навыкі самастойнай вучобы, выходзіць у студэнтаў адказнасць,

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен

ведаць:

- асноўныя паняцці і катэгорыі, якія вывучаюцца па ходу засваення дысцыпліны;
- спецыфіку педагагічных зносін і публічнага маўлення;

- асаблівасці вуснага публічнага маўлення педагога;
- асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення і моўныя нормы;
- прычыны парушэння правільнасці, дакладнасці, лагічнасці маўлення і лінгвістычныя ўмовы іх забеспячэння;
- тэхнічныя характарыстыкі маўлення;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзенай галіне навукі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен

умець:

- выкарыстоўваць набытыя навыкі на практыцы ў сваёй прафесійнай дзейнасці;
- карыстацца мовай у яе функцыянальна-стылістычнай разнавіднасці, у розных відах маўленчай і практычнай дзейнасці;
- прытрымлівацца нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- выбіраць і арганізоўваць выкарыстанне моўных сродкаў у адпаведнасці з маўленчай сітуацыяй і этыкай зносін;
- пазбягаць тыповых памылак маўлення, прытрымлівацца правільнасці, дакладнасці, лагічнасці і іншых якасцей маўлення;
- весці пошук і аналіз неабходнай інфармацыі з розных крыніц, у тым ліку са слоўнікаў, з мэтай падрыхтоўкі вусных паведамленняў і рэфератаў;
- рабіць аналіз тэкстаў (вусных паведамленняў) розных стыляў, жанраў, формаў;
- крытычна ацэньваць і інтэрпрэтаваць інфармацыю з розных пазіцый, распознаваць і фіксаваць супярэчнасці ў інфармацыйных крыніцах, выказваць свой пункт гледжання;
- арганізоўваць публічныя выступленні навучэнцаў, заахвочваць іх да ўдзелу ў дэбатах на школьных канферэнцыях і іншых мерапрыемствах, уключаючы інтэрнет-форумы і інтэрнет-канферэнцыі;
- рашаць лінгвістычныя задачы і тэсты, што служаць замацаванню вучэбнага матэрыялу.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен

валодаць:

- псіхалагічнымі асновамі педагагічных зносін у працэсе камунікацыі;
- культурай вуснага і пісьмовага маўлення;
- нормаў літаратурнай мовы;
- літаратурным вымаўленнем;
- уменнямі наладжваць паўнацэнныя зносіны на беларускай мове ў прафесійна-дзелавой сферы.

Пералік неабходных ведаў і ўменняў адлюстроўвае гатоўнасць будучых педагагічных работнікаў філалагічнай сферы да фарміравання функцыянальнай граматычнасці навучэнцаў, задае вектар праектавання або абнаўлення зместу філалагічных дысцыплін. Сучасны адукацыйны працэс ва ўстановах адукацыі становіцца асяродкам і спосабам развіцця культуры асобы, яе здольнасці карыстацца культурнымі каштоўнасцямі ў жыццядзейнасці і актыўнай камунікацыі.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Культура маўлення педагога” павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў спецыялізаванай кампетэнцыі **СК-9**: Выкарыстоўваць пры стварэнні вусных і пісьмовых тэкстаў камунікатыўныя стратэгіі і тактыкі як мэтанакіраваны від дзейнасці.

У рамках адукацыйнага працэсу па вучэбнай дысцыпліне “Культура маўлення педагога” студэнт павінен набыць не толькі тэарэтычныя і практычныя веды, уменні і навыкі па спецыяльнасці, але і развіць свой каштоўнасна-асобасны, духоўны патэнцыял, сфарміраваць якасці патрыёта і грамадзяніна, гатовага да актыўнага ўдзелу ў эканамічным, вытворчым, сацыяльна-культурным і грамадскім жыцці краіны.

Структура зместу вучэбнай дысцыпліны.

У аснову структуравання зместу вучэбнага матэрыялу курса пакладзены прынцып тэматычнага падыходу, які прадугледжвае падзел вучэбнага матэрыялу на адносна самастойныя раздзелы (тэмы). Па кожнай вучэбнай тэме ў адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў канкрэтных кампетэнцый выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

Вучэбная дысцыпліна на дзённым аддзяленні чытаецца на 2 курсе ў 4-ым семестры. У адпаведнасці з вучэбным планам установы вышэйшай адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Культура маўлення педагога” адводзіцца ўсяго 72 вучэбныя гадзіны, аўдыторных 36 гадзін (з іх лекцый – 24 гадзіны, семінарскія – 12 гадзін). На самастойную работу студэнтаў адводзіцца 36 гадзін. Працаёмкасць вучэбнай дысцыпліны – 2 заліковыя адзінкі.

Форма атрымання вышэйшай адукацыі – дзённая. Форма прамежкавай атэстацыі – дыферэнцыраваны залік.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

1. УВОДЗІНЫ

1.1. Прадмет і задачы курса, яго месца ў сістэме лінгвістычных дысцыплін і гуманітарнай адукацыі. Кампетэнтнасныя патрабаванні да выпускнікоў ВНУ.

1.2. Асноўныя тэрміны і паняцці курса.

1.3. Роля дысцыпліны “Культура маўлення педагога” ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных, дзелавых кампетэнцый выпускнікоў устаноў вышэйшай адукацыі.

2. СПЕЦЫФІКА ПЕДАГАГІЧНЫХ ЗНОСІН І ПУБЛІЧНАГА МАЎЛЕННЯ

2.1. Публічнае маўленне – найважнейшы сродак прафесійнай дзейнасці педагога. Спецыфіка вуснага публічнага маўлення педагога.

2.2. Псіхалагічныя асновы дзелавых зносін.

2.3. Стылі педагагічных зносін, кантакт з аўдыторыяй.

2.4. Падрыхтоўка да вуснага публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення.

2.5. Прыёмы прыцягнення і ўтрымання ўвагі аўдыторыі.

2.6. Падрыхтоўка да публічнага выступлення.

2.7. Метадычныя рэкамендацыі па падрыхтоўцы да публічнага выступлення.

2.8. Крытэрыі ацэнкі вуснага выступлення.

2.9. Аналіз і самааналіз вуснага выступлення.

3. КУЛЬТУРА ВУСНАГА І ПІСЬМОВАГА МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА

3.1. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення і нормы мовы.

Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення ў агульнай сістэме камунікатыўных якасцяў маўлення. Правільнасць маўлення і літаратурная норма. Паняцце літаратурнай нормы. Варыянтнасць і зменлівасць нормы. Тыпы моўных нормаў.

Правільнасць маўлення і акцэнталагічныя нормы беларускай мовы. Асаблівасці беларускага націску. Прычыны парушэння акцэнталагічных нормаў. Акцэнтныя і акцэнтна-фанетычныя варыянты.

Правільнасць маўлення і арфаграфічныя нормы. Змены ў беларускім правапісе.

Асаблівасці беларускага націску. Маўленчыя памылкі.

Арфаэпічныя нормы.

Вымаўленне галосных гукаў, зычных гукаў, спалучэнняў зычных гукаў, вымаўленне некаторых запазычаных слоў. Перадача асаблівасцяў вымаўлення ў фанетычнай транскрыпцыі. Маўленчыя памылкі.

Асаблівасці вымаўлення і напісання запазычаных слоў, складанаскарочаных слоў.

Правільнасць маўлення і словаўтваральныя нормы.

Правільнасць маўлення і марфалагічныя нормы.

Асаблівасці беларускай марфалогіі. Асноўныя нормы ўжывання назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў.

Асноўныя нормы ўжывання займеннікаў, прыслоўяў, дзеясловаў і дзеяслоўных формаў, некаторых службовых часцін мовы. Адхіленні ад марфалагічных нормаў.

Марфалагічныя нормы ў сістэме іменных часцін мовы.

Нормы ўжыванняў назоўнікаў.

Нормы ўжывання прыметнікаў.

Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў.

Нормы ўжывання лічэбнікаў.

Нормы ўжывання займеннікаў.

Марфалагічныя нормы ў сістэме дзеяслоўных формаў.

Сродкі замены нехарактэрных для беларускай мовы формаў дзеепрыметнікаў (у параўнанні з рускай мовай).

Нормы ўжывання дзеепрыслоўяў.

Маўленчыя памылкі пры ўжыванні дзеепрыслоўных зваротаў.

Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы.

Асаблівасці беларускага сінтаксісу.

Тыповыя парушэнні сінтаксічных нормаў пры дапасаванні і кіраванні ў беларускай мове.

Адметныя сінтаксічныя канструкцыі ў беларускай мове.

3.2. Дакладнасць і лагічнасць маўлення.

Паняцце дакладнасці маўлення. Асноўныя прычыны парушэння дакладнасці маўлення. Лінгвістычныя ўмовы забеспячэння дакладнасці маўлення.

Лагічнасць як камунікатыўная якасць маўлення. Маўленне і мысленне. Сувязь лагічнасці маўлення з дакладнасцю выказвання. Парушэнне лагічнасці маўлення. Лінгвістычныя сродкі забеспячэння лагічнасці маўлення.

Тыповыя памылкі-алагізмы.

Плеаназмы і таўталогія як разнавіднасці збытковай інфармацыі. Устойлівыя выразы і сінтаксічныя канструкцыі, пабудаваныя на свядомым парушэнні лагічных сувязяў.

Лексічныя і фразеалагічныя нормы. Маўленчыя памылкі.

Этыкетныя беларускія формулы і іх ужыванне ў працэсе камунікацыі.

3.3. Чысціня, багацце (разнастайнасць), дарэчнасць, выразнасць, лаканічнасць (сцісласць) маўлення.

Чысціня маўлення і моўная беднасць, іх суадносіны. Моўныя сродкі, што парушаюць чысціню маўлення.

Актыўны слоўнікавы запас педагога. Структурна-моўныя сродкі забеспячэння багацця маўлення (запас слоў, лексічнае, фразеалагічнае і

семантычнае багацце маўлення, сінтаксічнае і інтанацыйнае багацце арганізацыі моўных сродкаў у маўленні і інш.).

Асноўныя сродкі выразнасці маўлення.

Паняцце дарэчнасці маўлення. Прынцып маўленчай мэтазгоднасці.

Лаканічнасць (сцісласць) маўлення.

Парушэнне чысціні і дарэчнасці маўлення. Маўленчыя памылкі.

Вобразныя сродкі маўлення. Тропы як сродак мастацкай канкрэтызацыі маўлення.

Стылістычныя фігуры як спецыяльны сродак выяўленчай выразнасці, іх разнавіднасці.

4. ТЭХНІКА І ВЫРАЗНАСЦЬ ВУСНАГА МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА

4.1. Паняцце тэхнікі маўлення. Састаўныя элементы тэхнікі маўлення. Асаблівасці маўленчага дыхання. Голас, якасці голасу настаўніка. Дыкцыя. Інтанацыя. Тэмп маўлення. Выразнасць вуснага маўлення.

4.2. Культура паводзін педагога. Маўленчы этыкет. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці.

4.3. Паняцце “мова знешняга выгляду педагога”. Жэсты, іх сутнасць і прызначэнне. Міміка, рух, поза моўцы.

**Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны
(дзённая форма атрымання вышэйшай адукацыі)**

№раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Самастойная праца	Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю
		Лекцыі	семінарскія заняткі				
	Культура маўлення педагога	24	12	36			
1.	Уводзіны	2		2			
	1.1. Прадмет і задачы курса, яго месца ў сістэме лінгвістычных дысцыплін і гуманітарнай адукацыі. Кампетэнтнасныя патрабаванні да выпускнікоў ВНУ. 1.2. Асноўныя тэрміны і паняцці курса. 1.3. Роля дысцыпліны “Культура маўлення педагога” ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных, дзелавых кампетэнцый выпускнікоў устаноў вышэйшай адукацыі.	2		2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі). Гласарый.	1, 2, 3, 4	
2.	Спецыфіка педагагічных зносін і публічнага маўлення	2		4			
	2.1. Публічнае маўленне – найважнейшы сродак прафесійнай дзейнасці педагога. Спецыфіка вуснага публічнага маўлення педагога. 2.2. Псіхалагічныя асновы дзелавых зносін. 2.3. Стылі педагагічных зносін, кантакт з аўдыторыяй. 2.4. Падрыхтоўка да вуснага публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення. 2.5. Прыёмы прыцягнення і ўтрымання ўвагі аўдыторыі.	2		2	Схема этапаў падрыхтоўкі да вуснага публічнага маўлення.	1, 2, 3, 4	
	2.6. Падрыхтоўка да публічнага выступлення. 2.7. Метадычныя рэкамендацыі па падрыхтоўцы да публічнага			2	Схема метадычных рэкамендацый па	1, 2, 3, 4	Падрыхтоўка дакладаў, рэфератаў, прэзентацый

	выступлення. 2.8. Крытэрыі ацэнкі вуснага выступлення. 2.9. Аналіз і самааналіз вуснага выступлення.				падрыхтоўцы да публічнага выступлення. Прыкладны пералік тэм вусных паведамленняў і рэфератаў.		і вусных выступленняў па абранай тэме. Выступленне з вусным паведамленнем
3.	Культура вуснага і пісьмовага маўлення педагога	18	12	30			
<i>3.1</i>	<i>Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення і нормы мовы.</i>						
	Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення ў агульнай сістэме камунікатыўных якасцяў маўлення. Правільнасць маўлення і літаратурная норма. Паняцце літаратурнай нормы. Варыянтнасць і зменлівасць нормы. Тыпы моўных нормаў.	2			Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 1-5	
	Правільнасць маўлення і акцэнталагічныя нормы беларускай мовы. Прычыны парушэння акцэнталагічных нормаў. Акцэнтныя і акцэнтна-фанетычныя варыянты. Правільнасць маўлення і арфаграфічныя нормы. Змены ў беларускім правапісе.	2			Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 1-5	
	Асаблівасці беларускага націску. Маўленчыя памылкі. Арфаэпічныя нормы. Вымаўленне галосных гукаў, зычных гукаў, спалучэнняў зычных гукаў, вымаўленне некаторых запазычаных слоў. Перадача асаблівасцяў вымаўлення ў фанетычнай транскрыпцыі. Маўленчыя памылкі.		2	2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2, 3, 4	Праверка выканання практычных заданняў. Праца з карткамі і з тэкстамі
	Асаблівасці вымаўлення і напісання запазычаных слоў, складанаскарочаных слоў. Правільнасць маўлення і словаўтваральныя нормы.		2	8	Дапаможнік “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (2008). Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме	1, 2, 3, 4	Праверка выканання тэставых заданняў. Праца з карткамі.

					заняткаў		
	Правільнасць маўлення і марфалагічныя нормы. Асаблівасці беларускай марфалогіі. Асноўныя нормы ўжывання назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў.	2		2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 1-5	
	Асноўныя нормы ўжывання займеннікаў, прыслоўяў, дзеясловаў і дзеяслоўных формаў, некаторых службовых часцін мовы. Адхіленні ад марфалагічнах нормаў.	2			Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 1-5	
	Марфалагічныя нормы ў сістэме іменных часцін мовы. Нормы ўжыванняў назоўнікаў.		2	2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2, 3, 4	Рэйтынгавая кантрольная работа №1
	Нормы ўжывання прыметнікаў. Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў. Нормы ўжывання лічэбнікаў. Нормы ўжывання займеннікаў.		2	6	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2, 3, 4	Праверка выканання пісьмовых і вусных практыкаванняў. Фронтальнае і індывідуальнае апытванне
	Марфалагічныя нормы ў сістэме дзеяслоўных формаў. Сродкі замены нехарактэрных для беларускай мовы формаў дзеепрыметнікаў (у параўнанні з рускай мовай).		2	4	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2, 3, 4	Праверка выканання практыкаванняў. Пісьмовая самастойная работа (праца з тэкстам і слоўнікамі)
	Нормы ўжывання дзеепрыслоўяў. Маўленчыя памылкі пры ўжыванні дзеепрыслоўных зваротаў.			2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2, 3, 4	Праверка выканання практыкаванняў. Пісьмовая самастойная праца
	Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы. Асаблівасці беларускага сінтаксісу.	2		4	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4	

	Тыповыя парушэнні сінтаксічных нормаў пры дапасаванні і кіраванні ў беларускай мове. Адметныя сінтаксічныя канструкцыі ў беларускай мове.		1		Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2, 3, 4	Рэйтынгавая кантрольная работа №2
3.2	<i>Дакладнасць і лагічнасць маўлення</i>						
	Паняцце дакладнасці маўлення. Асноўныя прычыны парушэння дакладнасці маўлення. Лінгвістычныя ўмовы забеспячэння дакладнасці маўлення.	2			Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 1-5	
	Лагічнасць як камунікатыўная якасць маўлення. Маўленне і мысленне. Сувязь лагічнасці маўлення з дакладнасцю выказвання. Парушэнне лагічнасці маўлення. Лінгвістычныя сродкі забеспячэння лагічнасці маўлення. Тыповыя памылкі-алагізмы. Плеаназмы і таўталогія як разнавіднасці збыткоўнай інфармацыі. Устойлівыя выразы і сінтаксічныя канструкцыі, пабудаваныя на свядомым парушэнні лагічных сувязяў.	2			Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 1-5	
	Лексічныя і фразеалагічныя нормы. Маўленчыя памылкі. Этыкетныя беларускія формулы і іх ужыванне ў працэсе камунікацыі.		1		Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2, 3, 4	Праверка выканання практыкаванняў. Праца са слоўнікамі
3.3	<i>Чысціня, багацце (разнастайнасць), дарэчнасць, выразнасць, лаканічнасць (сцісласць) маўлення.</i>						
	Чысціня маўлення і моўная беднасць, іх суадносіны. Моўныя сродкі, што парушаюць чысціню маўлення. Актыўны слоўнікавы запас педагога. Структурна-моўныя сродкі забеспячэння багацця маўлення (запас слоў, лексічнае, фразеалагічнае і семантычнае багацце маўлення, сінтаксічнае і інтанацыйнае багацце арганізацыі моўных сродкаў у маўленні і інш.). Асноўныя сродкі выразнасці маўлення.	2		2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 2, 3	

	Паняцце дарэчнасці маўлення. Прынцып маўленчай мэтазгоднасці. Лаканічнасць (сцісласць) маўлення. Парушэнне чысціні і дарэчнасці маўлення. Маўленчыя памылкі. Вобразныя сродкі маўлення. Тропы як сродак мастацкай канкрэтызацыі маўлення. Стылістычныя фігуры як спецыяльны сродак выяўленчай выразнасці, іх разнавіднасці.	2			Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4 дад. 2, 3		
4.	<i>Тэхніка і выразнасць вуснага маўлення педагога</i>	2		2				
	4.1. Паняцце тэхнікі маўлення. Састаўныя элементы тэхнікі маўлення. Асаблівасці маўленчага дыхання. Голас, якасці голасу настаўніка. Дыкцыя. Інтанацыя. Тэмп маўлення. Выразнасць вуснага маўлення. 4.2. Культура паводзін педагога. Маўленчы этыкет. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці. 4.3 Паняцце “мова знешняга выгляду педагога”. Жэсты, іх сутнасць і прызначэнне. Міміка, рух, поза моўцы.	2		2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2, 3, 4		
	<i>Усяго гадзін: 72 г.</i>	24	12	36				<i>дыферэнцыраваны залік</i>

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Культура маўлення : вучэб.-метаад. комплекс / склад. Н. П. Лобань // Репозиторий БГПУ. – URL: <http://elib.bspu.by/handle/doc/6317> (дата звароту: 11.11.2024).
2. Культура маўлення педагога : інтэрактыўны электрон. вучэб.-метаад. комплекс / склад. Н. П. Лобань // СДО Moodle / Беларус. дзярж. пед. ун-т. – URL: <https://bspu.by/moodle/course/view.php?id=7401> (дата звароту: 11.11.2024).
3. Культура маўлення : інтэрактыўны электрон. вучэб.-метаад. комплекс / склад. Н. П. Лобань // СДО Moodle / Беларус. дзярж. пед. ун-т. – URL: <https://bspu.by/moodle/course/view.php?id=2133> (дата звароту: 11.11.2024).
4. Сабалеўская, Н. В. Культура дзелавога маўлення : вучэб. дапам. / Н. В. Сабалеўская. – Мінск : Рэсп. ін-т праф. адукацыі, 2023. – 131 с.

Дадатковая літаратура

1. Беларуская мова: энцыкл. давед. / пад агул. рэд. Д. В. Дзятко ; рэкал.: С. У. Пешын (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 2022. – 495 с.
2. Культура маўлення : курс лекцый / склад.: Н. І. Новік-Шчарбачэнка, Н. А. Барысенка. – Мазыр : Мазыр. дзярж. пед. ун-т, 2008. – 53 с.
3. Жаўняровіч, П. П. Даведнік па літаратурнай праўцы : арфагр., пунктуац., лексіч., марфал., сінтакс., тэхн. узроўні / П. П. Жаўняровіч ; пад рэд. В. І. Іўчанкава. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2017. – 448 с.
4. Ляшчынская, В. А. Стылістычнае рэдагаванне і карэктура : вучэб. дапам. / В. А. Ляшчынская. – Мінск : Рэсп. ін-т выш. шк., 2017. – 334 с.
5. Сучасная беларуская літаратурная мова : падручнік / Д. В. Дзятко, Н. П. Лобань, С. С. Мароз [і інш.] ; пад рэд. Д. В. Дзятко. – Мінск : Выш. шк., 2024. – 591 с.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Адной з галоўных задач, якія стаяць перад вышэйшай школай, з'яўляецца павышэнне якасці падрыхтоўкі будучых спецыялістаў. Будучы выпускнік павінен не толькі атрымліваць веды па прадметах, якія прадугледжаны вучэбнымі праграмамі, авалодваць умениямі і навыкамі выкарыстання гэтых ведаў, метадамі даследчай работы, але і ўмець самастойна набыць новыя навуковыя звесткі.

Сістэматычна арганізаваная самастойная работа студэнтаў з'яўляецца асноўным сродкам падрыхтоўкі да самастойнай дзейнасці, а змест, метады і формы выступаюць у ролі фактараў, якія ўплываюць на даную падрыхтоўку.

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў дзённага аддзялення накіравана на вырашэнне наступных задач:

- паўтарэнне, замацаванне і абагульненне раней атрыманых ведаў;
- удасканаленне прадметных навыкаў, фарміраванне даследчых уменияў і навыкаў;
- актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці студэнтаў;
- фарміраванне гатоўнасці студэнтаў да самаадукацыі.

Крыніцай інфармацыі пры выкананні студэнтамі самастойнай работы могуць выступаць: канспект; друкаваныя матэрыялы; падручнікі і слоўнікі; матэрыялы на электронных носбітах.

План самастойнай работы прадугледжвае: форму работы, змест (аб'ём) работы, тэрмін выканання, віды кантролю.

У залежнасці ад месца і часу правядзення самастойнай працы, характару кіраўніцтва ёю з боку выкладчыка і спосабу кантролю за яе вынікамі падзяляецца на наступныя віды:

- самастойную працу падчас асноўных аўдыторных заняткаў (лекцый, семінараў);
- самастойную працу пад кантролем выкладчыка ў форме планавых кансультацый, творчых кантактаў, залікаў і экзаменаў;
- пазааўдыторную самастойную працу пры выкананні студэнтамі дамашніх заданняў навучальнага і творчага характару.

Самастойнасць пералічаных вышэй відаў прац досыць умоўная, і ў рэальным адукацыйным працэсе гэтыя віды перасякаюцца адзін з адным.

Самастойная праца студэнтаў дзённай формы атрымання адукацыі дастаткова разнастайная, яна можа прадугледжваць:

- выкананне самастойных работ;
- выкананне кантрольных работ, складанне схем, табліц;
- працу з даведачнай, метадычнай і навуковай літаратурай па мовазнаўстве;
- абарону выкананых работ;
- падрыхтоўку да дыскусій, канферэнцый;
- падрыхтоўку да тэсціравання і інш.

Асноўныя віды заданняў для самастойнай працы:

– вивучэнне навуковых і вучэбных тэкстаў (падручнікі, першакрыніцы, дадатковая літаратура);

- складанне плана тэксту;
- графічнае адлюстраванне структуры тэксту;
- канспектаванне тэксту;
- праца са слоўнікамі, даведнікамі;
- азнаямленне з нарматыўнымі дакументамі;
- вучэбна-даследчыцкая дзейнасць;
- выкарыстанне аўдыя- і відэазапісаў.

Для замацавання і сістэматызацыі ведаў, набытых студэнтамі самастойна, выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- праца з канспектам лекцыі (апрацоўка тэксту), паўторная работа над вучэбным матэрыялам (з падручнікаў, першакрыніц і інш.);
- складанне планаў і тэзісаў адказаў;
- складанне табліц для сістэматызацыі навучальнага матэрыялу;
- вивучэнне нарматыўных матэрыялаў;
- адказы на кантрольныя пытанні;
- падрыхтоўка паведамленняў да выступлення на семінары, канферэнцыі;
- падрыхтоўка рэфератаў, дакладаў.

Для фарміравання ўменняў выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- выкананне практыкаванняў па ўзоры;
- рашэнне варыянтных заданняў і практыкаванняў;
- выкананне схем, табліц і пад.;
- рэфлексійны аналіз прафесійных уменняў з выкарыстаннем аўдыя- і відэатэхнікі і інш.

Віды заданняў для самастойнай працы, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваючы спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вивучэнне.

Сярод канкрэтных відаў самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя:

- а) самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю);
- б) рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосабу з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю);
- в) эўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю, дзякуючы чаму, самастойная работа набывае даследчы характар).

Для правядзення кантролю самастойнай працы студэнтаў выкарыстоўваюцца:

№ п/п	Назва АС	Кароткая характарыстыка ацэначнага сродку	Прадстаўленне АС у ВП
1	Рэферат	Прадукт самастойнай працы студэнта, які ўяўляе сабой кароткі выклад у пісьмовым выглядзе атрыманых вынікаў тэарэтычнага	Тэмы рэфератаў адлюстраваны ў раздзеле “Прыкладная тэматыка дакладаў, рэфератаў і

№ п/п	Назва АС	Кароткая характарыстыка ацэначнага сродку	Прадстаўленне АС у ВП
		аналізу пэўнай навуковай (навучальна-даследчай) тэмы, дзе аўтар раскрывае сутнасць доследнай праблемы, прыводзіць розныя пункты гледжання, а таксама ўласны погляд на яе.	прэзентацый”.
2	Даклад	Прадукт самастойнай працы студэнта, публічнае выступленне з прадстаўленнем атрыманых вынікаў рашэння пэўнай вучэбна-практычнай, вучэбна-даследчай або навуковай тэмы.	Тэмы дакладаў адлюстраваны ў раздзеле “Прыкладная тэматыка дакладаў, рэфератаў і прэзентацый”.
3	Мультымедыя прэзентацыя	Прадстаўленне зместу вучэбнага матэрыялу, вучэбнай задачы з выкарыстаннем мультымедыяных тэхналогій.	Тэматыка прэзентацый адлюстравана ў раздзеле “Прыкладная тэматыка дакладаў, рэфератаў і прэзентацый”.
4	Тэст	Сістэма фармалізаваных заданняў, па выніках выканання якіх можна меркаваць аб узроўні валодання інфармацыяй, аб ведах, уменнях і навыках.	https://bspu.by/moodle/course/view.php?id=7401
5	Гласарый	Алфавітны спіс тэрмінаў, якія датычацца пэўнага пытання, і іх значэнняў.	Тэматыка адлюстравана ў раздзеле “Гласарый”

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай працы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляецца карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойнай працы, правільнасць і своєчаснасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г. д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай працы студэнта могуць з’яўляцца:

- узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу;
- уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач;
- абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу;
- афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў;
- сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Самастойная праца студэнтаў можа быць паспяховай толькі ў выпадку яе правільнай арганізацыі, неабходнага метадычнага суправаджэння, дзейснага кантролю, абавязковай сістэматызацыі, а пры неабходнасці і карэкцыі ведаў, атрыманых студэнтамі самастойна.

Важным змястоўным элементам самастойнай працы з’яўляецца работа студэнтаў над памылкамі, дапушчанымі пры выкананні задання. Выкладчык толькі падкрэслівае словы і выразы, у якіх назіраецца памылковае напісанне ці ўжыванне, даючы студэнту магчымасць разабрацца з імі самастойна, г. з. зрабіць гэтыя недахопы аб’ектамі свядомай мэтанакіраванай работы.

**ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫКАНАННЯ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ
СТУДЭНТАЎ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ “КУЛЬТУРА
МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА”**

дзённая форма атрымання адукацыі

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	Кол-ць гадзін на СРС	Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне	Форма выканання
1.3	Роля дысцыпліны “Культура маўлення педагога” ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных, дзелавых кампетэнцый выпускнікоў вышэйшых навучальных устаноў.	2	Падрыхтаваць канспект тэзісаў параграфу 1.3 Рэчевой портрэт сучаснай моладзі // Старічэнок, В. Д. Деловое общение и рэчывая культура сучаснага прафесара (Мінск, 2010).	Пісьмовая (канспект тэзісаў)
2.4	Падрыхтоўка да публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення.	2	1.Падрыхтаваць вуснае выступленне па абранай тэме (гл. Прыкладная тэматыка рэфератаў)	Вусная (даклад, рэферат)
2.6	Падрыхтоўка да публічнага выступлення.	2	2.Падрыхтаваць прэзентацыю па абранай тэме	Прэзентацыя
3.1.	Арфаэпічныя нормы.	2	Падрыхтаваць канспект параграфу 7 // Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы (Мінск, 2019).	Пісьмовая (канспект)
3.1.	Асаблівасці вымаўлення і напісання запазычаных слоў, складанаскарочаных слоў. Правільнасць маўлення і словаўтваральных нормаў.	8	Падрыхтаваць вуснае паведамленне аб зменах у правілах беларускай арфаграфіі // Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі (Мінск, 2008). 1.Падрыхтаваць канспект параграфу 2.5.3.1. Суфікс –ірава- // Сцяцко, П. Культура мовы (Мн., 2002). 2.Падрыхтаваць канспект параграфу 2.0. Фіналі –ій, –ый // Сцяцко, П. Культура мовы (Мн., 2002). 3.Падрыхтаваць канспект параграфу 2.6 Утварэнне дзеепрыметнікаў і яго фарманты // Сцяцко, П. Культура мовы (Мінск, 2002).	Вусная (даклад, рэферат) Пісьмовая (канспект)
3.1.	Правільнасць маўлення і марфалагічныя нормы. Асаблівасці беларускай марфалогіі.	2	Падрыхтаваць канспект параграфу 8 // Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы (Мінск, 2019).	Пісьмовая (канспект)
3.1.	Нормы ўжывання назоўнікаў.	2	Падрыхтаваць канспект параграфу 3.1.4. Прозвішчы на –а (-я) і праблемы іх словазмянення // Сцяцко, П. Культура мовы (Мінск, 2002).	Пісьмовая (канспект)

3.1.	Нормы ўжывання прыметнікаў. Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў.	6	Падрыхтаваць канспект артыкула Каўруса А. А. “Не было бліжэй сяброў...”. Формы ступеняў параўнання прыметнікаў // Каўрус, А. А. Да свайго слова. Пытанні культуры мовы (Мінск, 2011). 1.Падрыхтаваць канспект артыкула Клышко А. Пра лямант –уючых і “лемантуючых” // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005). 2.Падрыхтаваць канспект артыкула Каўруса А. Словы з дзеяслова: пра дзеепрыметнікі ды іх адпаведнікі // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005).	Пісьмовая (канспект)
3.1.	Нормы ўжывання дзеепрыслоўяў. Маўленчыя памылкі пры ўжыванні дзеепрыслоўных зваротаў.	2	Падрыхтаваць канспект артыкула Лепшава І.Я. Ужыванне дзеепрыслоўяў // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005).	Пісьмовая (канспект)
3.1.	Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы. Асаблівасці беларускага сінтаксісу.	4	Падрыхтаваць канспект артыкула Бандарэнка Т. П. Сінтаксічныя варыянты і літаратурная норма // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005). Падрыхтаваць канспект параграфу 9 // Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы (Мінск, 2019).	Пісьмовая (канспект)
3.3.	Актыўны слоўнікавы запас педагога.	2	Падрыхтаваць апісанне слоўніка на выбар	Пісьмовая
4	Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці.	2	Падрыхтаваць вуснае паведамленне “Мова рухаў” // Пиз, А. Язык телодвижений (Нижний Новгород, 1992).	Вусная (даклад)
	Усяго	36		

ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ, ЯКІЯ ВЫКАРЫСТОЎАЮЦА ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Для атрымання аб'ектыўнай інфармацыі аб узроўні паспяховасці студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Культура маўлення педагога” мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю выкарыстоўваецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагагічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

З мэтай выніковай дыягностыкі якасці засваення тэарэтычнага і практычнага матэрыялу студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Культура маўлення педагога” вучэбным планам прадугледжана правядзенне кантрольных работ рознага віду. Пры падборы заданняў улічваецца аб'ём тэарэтычных звестак па пэўнай тэме, індывідуальны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і інш.

Апераджальная, бягучая і прамежкавая дыягностыка кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне “Культура маўлення педагога” можа мець розныя формы, сярод якіх:

- вусны кантроль: фронтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках;

- пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, дыктанты з дадатковымі заданнямі, дыктанты для самакантролю, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты (даклады);

- графічны кантроль: моўны разбор з дапамогай графічных сродкаў, графічны дыктант (запаўненне табліцы па пэўнай тэме);

- тэставы кантроль (у тым ліку ў СДН “MOODLE” <https://bspu.by/moodle/course/view.php?id=7401>): выкананне тэставых заданняў адкрытага і закрытага тыпу;

- абарона падрыхтаванага студэнтам рэферата (вуснага паведамлення, даклада): пры ацэньванні рэферата (вуснага паведамлення, даклада) увага звяртаецца на: змест і паслядоўнасць выкладу матэрыялу; адпаведнасць і паўнату раскрыцця тэмы; самастойнасць разважанняў і афармленне (у тым ліку прэзентацыі).

Для дыягностыкі кампетэнцый, выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў на прамежкавым і выніковым этапах рэкамендуецца выкарыстоўваць тэсты і тэставыя заданні, рознаўзроўневыя кантрольныя заданні.

ПРЫКЛАДНАЯ ТЭМАТЫКА ВУСНЫХ ПАВЕДАМЛЕННЯЎ, РЭФЕРАТАЎ І ПРЭЗЕНТАЦЫЙ

1. Псіхалогія публічнага выступлення.
2. Культура маўлення настаўніка-філолага.
3. Культура маўлення ва ўмовах білінгвізму.
4. Актуальныя праблемы культуры маўлення (агляд літаратуры).
5. Мова жэстаў.
6. Псіхалогія і культура спрэчкі.
7. Мастацтва дыялогу.
8. Тэлефонныя размовы дзелавога чалавека.
9. Пытанні культуры маўлення ў працах выдатных рускіх вучоных.
10. Мова беларускага радыё і тэлебачання.
11. Беларускае слова на старонках газет і часопісаў.
12. Пытанні культуры мовы на старонках часопіса “Роднае слова”.
13. Пытанні культуры слова ў творчасці Яна Скрыгана.
14. Праблемы беларускай навуковай тэрміналогіі.
15. Жаргонная лексіка ў мове сучаснай моладзі.
16. Новая лексіка на старонках беларускага перыядычнага друку.
17. Выдатныя прамоўцы мінулых стагоддзяў.
18. 3 гісторыі станаўлення нормаў беларускай літаратурнай мовы.
19. Безэквівалентная лексіка як праяўленне самабытнасці слоўнікавага складу беларускай мовы.
20. Беларускі маўленчы этыкет.
21. Роля Я.Купалы і Я.Коласа ў мастацка-стылістычным узбагачэнні беларускай мовы.
22. Письменнікі і вучоныя аб роднай мове.
23. Выразнае чытанне.
24. Загалавак у перыядычных выданнях.
25. Культура мовы журналіста.
26. “Само слова гаворыць”: філалагічныя эцюды і абразкі Ф.Янкоўскага.
27. Дакумент па-беларуску.

ГЛАСАРЫЙ

Аксюмаран (аксімаран) (грэч. охумогон – дасціпна-недарэчнае) – стылістычная фігура, пабудаваная на парадаксальным сумяшчэнні супрацьлегласцяў з мэтай стварэння экспрэсіўнага эфекту: аглушальная цішыня, жывы труп, марудна спяшацца.

Алегорыя (грэч. allegoria – іншасказанне) – іншасказанне, увасабленне адцягненага паняцця, думкі з дапамогай канкрэтнага мастацкага вобраза; узнікае на аснове ўжывання слова ці выразу не з прамым, а з пераносным значэннем.

Амонімы (грэч. homos – аднолькавы, опута – імя) – словы, аднолькавыя па напісанні і вымаўленні, але розныя па значэнні.

Анадыплогіс (грэч. anadiplosis – падваенне) – стылістычная фігура, адзін з лексіка-кампазіцыйных прыёмаў, які заключаецца ў кантактным паўторы заключнай часткі вершаванага тэксту ў пачатку наступнага.

Анафара (грэч. anaphora – вынясенне, узнятаць) – фігура маўлення, стылістычны прыём, заснаваны на паўторы аднолькавых слоў, выказаў, гукаспалучэнняў у пачатку маўленчай канструкцыі з мэтай узмацнення выразнасці выказвання.

Антытэза (грэч. antithesis – супрацьпастаўленне) – стылістычная фігура, заснаваная на кантрастным супастаўленні прадметаў, з'яў, паняццяў, вобразаў.

Акцэнталагічныя нормы – вызначаюць правілы пастаноўкі націску ў словах.

Арфаграфічныя нормы – вызначаюць правілы агульнапрынятага напісання слоў.

Арфаэпічныя нормы – вызначаюць правілы вымаўлення гукаў і спалучэнняў гукаў.

Асіндэтон (грэч. asyndeton – бяззлучнікаваць) – бяззлучнікавая сувязь; стылістычны прыём, пры якім наўмысна апускаюцца злучнікі паміж граматычна аднароднымі членамі і часткамі складанага сказа з мэтай надаць выказванню большую выразнасць.

Афарызмы (грэч. aphorismos – кароткае выслоўе, выказванне) – кароткія, дасціпныя, звычайна вобразныя выслоўі, якія характарызуюцца закончанай думкай і дасканалай формай.

Багацце (разнастайнасць) маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца ўмелым выкарыстаннем у маўленні разнастайных сінанімічных, антанімічных, фразеалагічных і інш. моўных сродкаў, прадугледжвае наяўнасць багатага слоўнікавага запасу.

Варыянт – паралельнае існаванне розных формаў і спосабаў выражэння аднаго і таго самага паняцця (моўнай адзінкі).

Варыянтнасць – разнастайнасць, разнатыпнасць літаратурных нормаў.

Вербальныя сродкі зносін (лац. verbum – дзеяслоў, слова, verbatis – вусны) – слоўныя (моўныя) сродкі зносін.

Выразнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца наяўнасцю ў маўленні такіх моўных элементаў, што фарміруюць прадметна-пачуццёвыя ўяўленні аб аб'ектыўнай рэчаіснасці, уздзеінічаюць на эмацыянальны стан чалавека, выклікаюць цікавасць і служаць для прыцягнення ўвагі слухачоў.

Гіпербала (грэч. hyperbole – перабольшанне) – празмернае перабольшванне якасных і колькасных якасцяў і ўласцівасцяў прадмета.

Градацыя (лац. gradation – паступовае нарастанне, узвышэнне) – стылістычная фігура, заснаваная на размяшчэнні блізкіх па сэнсе слоў з нарастаннем (або радзей – змяншэннем, спадам) іх эмацыянальна-сэнсавай значнасці; выкарыстоўваецца з мэтай павышэння экспрэсіўнасці, узмацнення сілы выразнасці.

Дакладнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца строгай адпаведнасцю значэнняў слоў і іх спалучэнняў зместу і аб'ёму выражаных паняццяў, уменнем дакладна і ясна мысліць.

Дарэчнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца адборам моўных сродкаў у адпаведнасці са стылем, часам, месцам, мэтай і ўмовамі камунікатыўных зносін.

Дыялектызмы (дыялектныя словы) (грэч. dialektos – гаворка, дыялект, размова) – словы, спецыфіка якіх абумоўлена тэрыторыяй іх ужывання і якія не ўваходзяць у склад літаратурнай мовы.

Жарганізмы (франц. jargon – умоўная гаворка) – лексіка асобных сацыяльных, узроставых і прафесіянальных груп насельніцтва; жаргонныя словы, якія выкарыстоўваюцца за межамі жаргону.

Жэсты (фр. geste) – дынамічныя рухі частак цела чалавека (рук, галавы), якія маюць камунікатыўную скіраванасць і звернутыя да іншай асобы ці асоб.

Жэстыкуляцыя (фр. gesticuler, лац. gesticulation) – невербальны, кінетычны від зносін пры дапамозе жэстаў.

Запазычанні (іншамоўныя словы) – словы (выразы), якія ўвайшлі ў склад беларускай мовы з іншых моў.

Зеўгма (грэч. zeugma – сувязь, злучэнне) – фігура маўлення, заснаваная на аб'яднанні слоў, якія па сваёй семантыцы не спалучаюцца, не сумяшчаюцца, з мэтай стварэння гумарыстычнага эфекту: *ішлі два студэнты, адзін – у паліто, другі – ва ўніверсітэт.*

Змястоўнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца наяўнасцю важнай для камунікатыўнага працэсу думкі, ідэі, а таксама адпаведнасцю маўлення маральным нормам, ісціне.

Інверсія (лац. inversio – перастаноўка, пераварочванне) – перастаноўка звычайнага (нейтральнага) парадку слоў у сказе з мэтай падкрэслівання сэнсавай значнасці, паэтычнай выразнасці асобных слоў або надання выказванню ўрачыстасці, узвышанасці.

Іронія (грэч. eironeia – прытворства, насмешка) – троп, заснаваны на выкарыстанні слова, выразу з адваротным значэннем з мэтай тонкай ці скрытай насмешкі.

Кадыфікацыя (лац. codex -- кніга, звод законаў, facere – рабіць) – афіцыйнае прызнанне нормы; сістэматызацыя і замацаванне моўных нормаў у граматыках, слоўніках, даведніках.

Кадыфікаваная норма – афіцыйна прынятае правіла, якое забяспечвае адзінства выкарыстання ўзорнага варыянта моўнай адзінкі.

Камунікацыя (лац. communicatio – сувязь, зносіны, перадача) – зносіны пры дапамозе моўных сродкаў, перадача якой-небудзь інфармацыі; форма маўленчых кантактаў людзей у працэсе жыццядзейнасці.

Кантамінацыя (лац. contaminatio – змешванне) – аб'яднанне, сумяшчэнне моўных адзінак (іх частак) на аснове структурнай, семантычнай, асацыятыўнай або функцыянальнай блізкасці, што прыводзіць да ўтварэння новай моўнай адзінкі, часам няправільнай: іграць значэнне < іграць ролю + мець значэнне; удзяляць значэнне < надаваць значэнне + удзяляць увагу.

Канцылярызмы – словы і выразы, пазычаныя з афіцыйна-справавога (канцылярскага) стылю, справаводства, юрыспрудэнцыі; механічна паўтараючыся, часта парушаюць стылістычныя нормы.

Культура маўлення – сукупнасць пэўных маўленчых якасцей, якія называюцца камунікатыўнымі якасцямі маўлення; уменне эфектыўна выкарыстоўваць гэтыя маўленчыя якасці ў канкрэтных умовах зносін.

Красамоўства (прамоўніцкае майстэрства) – па-мастацку апрацаванае вуснае публічнае маўленне, мэта якога – уздзейнічаць на розум і пачуцці слухачоў, пераканаць іх і схіліць да пэўных дзеянняў; аратарскі талент, здольнасць прыгожа і пераканаўча гаварыць.

Лагічнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца акрэсленасцю думкі, паслядоўнасцю яе выкладу, доказнасцю аргументаў і фактаў, абгрунтаванасцю і бездакорнасцю вывадаў, адпаведнасцю сэнсавай сувязі паміж словамі законам логікі, мыслення.

Лаканічнасць (сцісласць) маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая прадугледжвае адбор найбольш рацыянальных, зручных для камунікацыі моўных сродкаў.

Літота (грэч. litotes – прастата) , **адваротная гіпербала** – мастацкі прыём, заснаваны на непамерным памяншэнні якасцяў, уласцівасцяў прадмета ці з'явы.

Літаратурная мова – найвышэйшая форма нацыянальнай мовы, якая характарызуецца унармаванасцю і абавязковасцю для ўсіх членаў соцыуму; мова культуры, літаратуры, адукацыі, афіцыйна-справавоц сферы, сродкаў масавай інфармацыі; аснова культуры маўлення.

Лексічныя нормы – рэгламентуюць ужыванне тых ці іншых лексічных сродкаў (дыялектных, прастамоўных, жаргонных і г. д.); прадугледжваюць правільны выбар слова і яго ўжыванне з адпаведным значэннем.

Манеры – знешнія формы паводзін прамоўцы ў аўдыторыі.

Марфалагічныя нормы – вызначаюць правілы словазмянення (нормы скланення, спражэння і інш.).

Маўленне – канрэтнае выкарыстанне сродку зносін (мовы) у працэсе кантактаў; спосаб перадачы думкі пры дапамозе пэўных элементаў мовы; з'ява індывідуальная, суб'ектыўная і непаўторная.

Маўленчы акт – мэтакіраваныя маўленчыя зносіны, якія ўключаюць выказванне і ўспрыманне маўлення, наяўнасць адрасата і пэўнай маўленчай сітуацыі.

Маўленчая выразнасць (мастацтва маўлення) – выкарыстанне багаццяў мовы, яе выяўленчых сродкаў, стылістычных магчымасцей, якія надаюць маўленню вобразнасць, эмацыянальнасць, мастацкасць.

Маўленчая дзейнасць – спецыфічны від дзейнасці чалавека; выкарыстанне маўлення ў працэсе ўзаемадзеяння паміж людзьмі.

Маўленчае (гукавое, фанатычнае) дыханне – адвольнае, падкантрольнае дыханне, якое адрозніваецца ад фізіялагічнага структурай: кароткі ўдых, затрымка і працяглы выдых, у час якога адбываецца ўтварэнне гукаў; суадносіны працягласці ўдыху і выдыху 1:10, 1:15. Правільнае маўленчае дыханне – дыяфрагмальна-рабрыннае, пры якім запаўненне лёгкіх паветрам забяспечваецца шляхам скарачэння міжрабрынных мышцаў і дыяфрагмы.

Маўленчыя паводзіны – сукупнасць маўленчых дзеянняў (учынкаў) чалавека; уменне карыстацца мовай у самых разнастайных жыццёвых сітуацыях.

Маўленчая сітуацыя – сітуацыя маўлення (зносін), якая абумоўлівае, аказвае ўплыў на адбор суразмоўцамі моўных сродкаў для перадачы пэўнага зместу.

Маўленчыя штампы (іт. stampa – пячатка, друк) – моўныя звароты і выразы, якія шматразова паўтараюцца ў маўленні і становяцца шаблоннымі, трафарэтнымі, "заштампаванымі": падняць пытанне, распачаць мерапрыемства, пачаць работы па азеляненні.

Маўленчы этыкет – сукупнасць правіл маўленчых паводзін у стандартных сітуацыях зносін; сістэма ўстойлівых формул і правіл маўленчых паводзін.

Метанімія (грэч. metonymia – перайменаванне) – від тропа, заснаваны на пераносе ўласцівасцяў і якасцяў аднаго прадмета на другі на аснове сумежнасці, пэўнай знешняй ці ўнутранай сувязі паміж імі.

Метафара (грэч. metaphora – перанясенне) – від тропа, заснаваны на пераносе назвы з аднаго прадмета на другі на аснове падабенства.

Міміка (грэч. mimikos – пераймальны) – сукупнасць цяглічковых рухаў твару; дадатковы невербальны сродак, які дапамагае выразіць, падкрэсліць асноўную думку выказвання.

Мова – сродак зносін; сістэма знакаў, якія абазначаюць прадметы аб'ектыўнай рэчаіснасці; з'ява сацыяльная, калектыўная, аб'ектыўная і абавязковая для ўсіх.

Нарматыўнасць – афіцыйная замацаванасць, традыцыйная агульнапрынятая літаратурных нормаў.

Нормы літаратурнай мовы – агульнапрынятыя, агульнапрызнаныя маўленчай практыкай і заканадаўча замацаваныя, абавязковыя для ўсіх носьбітаў мовы правілы вымаўлення, словаўжывання, словазмянення і напісання слоў, пабудовы словазлучэнняў і сказаў.

Паралелізм (грэч. parallelismos – супадзенне, аднолькавасць) – аднолькавая (паралельная) сінтаксічная пабудова суседніх сказаў або іх частак (урыўкаў тэксту).

Паралінгвістыка (грэч. para – каля, побач, lingua – мова) – сукупнасць невербальных сродкаў, скарыстаных у камунікатыўным акце; раздзел мовазнаўства, які даследуе невербальныя (нелінгвістычныя) сродкі ўздзеяння на слухачоў.

Парантэза (франц. parenthese – пабочнае слова, устаўка) – устаўка ў сказ пабочных і ўстаўных канструкцый з мэтай паказаць парушэнне ходу думак аўтара, яго адступленне ад асноўнай тэмы, падача дадатковых звестак факталагічнага і мадальнага зместу.

Параўнанне – від тропа, пабудаваны на супастаўленні двух прадметаў або станаў, што маюць агульную прыкмету.

Паронімы (грэч. para – побач, onima – імя) – словы, блізкія па гучанні і напісанні, але розныя па значэнні.

Паўтор (рэдуплікацыя) (лац. reduplicatio – падваенне) – паўтор слоў і іх спалучэнняў з мэтай прыцягнуць увагу да пэўных важных момантаў маўлення.

Парцэляцыя (франц. parceller – падзяляць на дробныя часткі) – фігура размяшчэння, якая заключаецца ў наўмысным расчлянэнні адзінай сінтаксічнай структуры (сказа) на некалькі камунікатыўна значных адзінак.

Персаніфікацыя (пераўвасабленне) (лац. persona – маска, твар, facere – рабіць) – разнавіднасць метафары, заснаваная на пераносе ўласцівасцей і здольнасцей чалавека на нежывыя, неадушаўленыя прадметы.

Перыфраза (парафраза, перыфраз) (грэч. peri – вакол, phraso – гаварыць) – від тропа, заснаваны на замене назвы прадмета іншай назвай, семантычна непадзельнай, іншасказальнай, апісальнай.

Перыяд (грэч. periodos – круг) – сінтаксічная канструкцыя, у якой думка і інтанацыя нарастаюць па ступенях, дасягаюць вяршыні, пасля чаго тэма атрымлівае лагічнае і інтанацыйнае вырашэнне.

Плеаназм (грэч. pleonasmos – празмернасць) – маўленчая збытکوўнасць, выкарыстанне выказаў, у якіх ёсць лішнія словы, што не дадаюць нічога новага ў выказванні: вядомая папулярнасць, свабодная вакансія, канчатковы вынік, калега па рабоце.

Поза – становішча цела ў прасторы, манера стаяць у аўдыторыі.

Полісемія (многазначнасць) (грэч. poli – многа, sema – знак) – наяўнасць у слове некалькіх звязаных паміж сабой значэнняў, якія развіліся з першапачатковага значэння. Не веданне, не ўменне размяжоўваць многазначнасць слова прыводзіць да двухсэнсавасці.

Полісіндэтон (грэч. polysyndeton – шматлікая сувязь) – стылістычная фігура, заснаваная на выкарыстанні вялікай колькасці злучнікаў, якія

наўмысна паўтараюцца пры аднародных членах сказа і частках складанага сказа з мэтай лагічнага, інтанацыйнага падкрэслівання, узмацнення эмацыйна-сэнсавай нагрузкі сказанага.

Правільнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца адпаведнасцю маўлення нормам літаратурнай мовы.

Прастамоўе – словы (выразы), якія характарызуюцца ярка зніжанай стылістычнай афарбоўкай і знаходзяцца на мяжы літаратурнай нормы: манаткі,

дылда, зубаскал, абэлтух.

Прыказкі, прымаўкі – устойлівыя народныя выказванні, якія ў вобразнай, трапнай форме выражаюць ісціну, правераную вопытам шматлікіх пакаленняў.

Публічнае маўленне – вуснае выступленне перад масавай аўдыторыяй.

Пунктуацыйныя нормы – вызначаюць правілы пастаноўкі адпаведных знакаў прыпынку.

Рытарычнае пытанне (пытальна-рытарычны сказ, эратэма) (грэч. erotema – пытанне) – пытанне, якое не патрабуе адказу, бо сваім зместам сцвярджае пэўную думку, меркаванне, або пытанне, адказ на якое відавочны.

Рытарычны вокліч – экспрэсіўна афарбаваная маўленчая канструкцыя, якая характарызуецца эмацыянальнасцю, клічнай інтанацыяй.

Рытарычны зваротак (апастрофа) (грэч. apostrophe – уласны зваротак) – стылістычная фігура, заснаваная на такой форме адрасацыі (зваротку, закліку), якая выкарыстоўваецца з мэтай актывізацыі ўвагі слухачоў, надання маўленню дыялагічнасці.

Сімпока (грэч. symploke – перапляценне) – стылістычная фігура, якая спалучае анафару і эпіфару ў межах аднаго і таго самага кавалку (адрэзку) тэксту; назіраецца паўтор пачатковых і канцавых слоў у складаных сказах, суседніх фразях.

Сінекдаха (грэч. synecdoche – суадносіны) – від тропа, заснаваны на пераносе назвы з часткі на цэлае і наадварот, цэлага – на частку, ужыванні адзіночнага ліку замест множнага, множнага замест адзіночнага.

Сінонімы (грэч. synonymos – аднайменны) – словы, блізкія або тоесныя па значэнні, але розныя па напісанні, вымаўленні, эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўцы і стылістычным выкарыстанні.

Сінтаксічныя нормы – вызначаюць правілы спалучэння слоў у словазлучэннях і сказах.

Словаўтваральныя нормы – вызначаюць правілы, законы будовы, утварэння слоў.

Словы-паразіты – лішнія словы або словазлучэнні, якія ўводзяцца ў выказванне, але не нясуць ніякай сэнсавай нагрузкі і ў выніку абцяжарваюць выказванне.

Стылістычныя нормы – рэгламентуюць выкарыстанне моўных сродкаў у адпаведнасці з іх стылістычнай афарбоўкай і мэтай выказвання.

Таўталогія (грэч. *tauto* – тое самае, *logos* – слова) – паўторнае абзначэнне ўжо названага паняцця іншым, блізкім па сэнсе словам ці выразам: аб'яднаць у адно цэлае, арганізаваць арганізацыю, цалкам запоўніць, прыблізіцца вельмі блізка.

Троп (грэч. *tropos* – паварот, зварот, вобраз) – паэтычны зварот, разнавіднасць выкарыстання слоў і выказаў з пераносным, вобразным значэннем.

Тэхніка маўлення – сукупнасць навыкаў, уменняў і прыёмаў, якія выкарыстоўваюцца з мэтай дасягнення найлепшага (аптымальнага) гучання маўлення і якія дазваляюць прамоўцу з максімальнай эфектыўнасцю ўздзейнічаць на аўдыторыю.

Фігура маўлення (рытарычная фігура, стылістычная фігура) (лац. *figura* – вобраз, від) – звароты, выслоўі, сінтаксічныя канструкцыі, якія выкарыстоўваюцца для ўзмацнення выразнасці выказвання (антытэза, інверсія, рытарычнае пытанне, рытарычны зваротак, паўтор, паралелізм і інш.).

Фразеалагізмы (фраземы, фразеалагічныя адзінкі, фразеаграмы) (грэч. *phrasis* – выраз, зварот, *logos* – вучэнне) – устойлівыя, гатовыя моўныя адзінкі, якія характарызуюцца семантычнай непадзельнасцю і яркай вобразнасцю, экспрэсіўнасцю.

Фразеалагічныя нормы – рэгламентуюць ужыванне фразеалагізмаў адпаведна іх значэнню, кампанентнаму складу, структурнай арганізацыі і іх стылістычнай афарбоўцы.

Хіазм (грэч. *chiasmus* – крыжападобны, размеркаванне чаго-небудзь ў выглядзе грэчаскай літары х) – стылістычная фігура, якая заключаецца ў своеасаблівай пабудове канструкцыі, калі элементы другой яе часткі паўтараюць ў адваротнай паслядоўнасці элементы першай часткі.

Цытата (лац. *citatum* ад *citare* – абвясчаць, прыводзіць) – даслоўная вытрымка з якога-небудзь тэксту, якая выкарыстоўваецца з мэтай пацвярджэння або тлумачэння асноўнай думкі.

Чысціня маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца адсутнасцю ў маўленні слоў-паразітаў, жарганізмаў, дыялектызмаў, лаянкавых слоў, канцылярызмаў і штампаў і іншых слоў і выказаў, нехарактэрных для літаратурнай мовы.

Эліпсіс (грэч. *elleipsis* – пропуск) – пропуск элемента выказвання (слова ці слоў), які аднаўляецца кантэкстуальна.

Эпіфара (грэч. *epiphora* – паўтор) – фігура маўлення, стылістычны прыём, заснаваны на паўторы аднолькавых слоў, словазлучэнняў, спалучэнняў гукаў у канцы маўленчай канструкцыі з мэтай вылучэння асноўнага сэнсу выказвання.

Эпітэт (грэч. *epitheton* – дабаўлены, дадатковы, прыкладзены) – від тропа, мастацкае азначэнне прадмета.

ПЕРАЛІК ТЭАРЭТЫЧНЫХ ПЫТАННЯЎ ДА ЗАЛІКУ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ “КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА”

1. Прадмет і задачы дысцыпліны “Культура маўлення педагога”, яго месца сярод іншых дысцыплін. Кампетэнтнасныя патрабаванні да слухачоў курса.
2. Асноўныя тэрміны і паняцці курса (мова, маўленне, культура маўлення і інш.).
3. Публічнае маўленне – найважнейшы сродак прафесійнай дзейнасці педагога. Спецыфіка вуснага публічнага маўлення педагога.
4. Псіхалагічныя асновы дзелавых зносін. Стылі педагогічных зносін.
5. Падрыхтоўка да публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення.
6. Прыёмы прыцягнення і ўтрымання ўвагі аўдыторыі.
7. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення і нормы мовы. Літаратурная норма. Тыпы моўных нормаў. Нарматыўнасць і варыянтнасць.
8. Правільнасць маўлення і арфаэпічныя нормы. Асаблівасці фанетычнай сістэмы беларускай мовы і літаратурнае вымаўленне. Прычыны парушэння арфаэпічных нормаў. Арфаэпічная варыянтнасць.
9. Правільнасць маўлення і акцэнталагічныя нормы. Асаблівасці беларускага націску. Акцэнталагічныя памылкі. Акцэнтныя варыянты.
10. Правільнасць маўлення і лексічныя нормы. Лексічная варыянтнасць у межах нормы. Адхіленні ад лексічнай нормы. Правільнасць маўлення і фразеалагічныя нормы. Фразеалагічная варыянтнасць у межах нормы. Адхіленні ад фразеалагічнай нормы.
11. Правільнасць маўлення і марфалагічныя нормы. Асаблівасці беларускай марфалогіі.
12. Нормы ўжывання назоўнікаў. Адхіленні ад марфалагічнай нормы.
13. Нормы ўжывання прыметнікаў. Маўленчыя памылкі.
14. Нормы ўжывання лічэбнікаў. Асаблівасці спалучэння лічэбнікаў з назоўнікамі ў беларускай мове.
15. Нормы ўжывання займеннікаў.
16. Нормы ўжывання дзеясловаў. Маўленчыя памылкі.
17. Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў. Сродкі перакладу нехарактэрных для беларускай мовы дзеепрыметнікаў (у параўнанні з рускай мовай).
18. Асаблівасці ўжывання дзеепрыслоўяў і дзеепрыслоўных зваротаў.
19. Правільнасць маўлення і словаўтваральныя нормы. Асаблівасці словаўтварэння розных часцін мовы. Парушэнні словаўтваральных нормаў беларускай мовы.
20. Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы. Асаблівасці беларускага сінтаксісу. Тыповыя парушэнні сінтаксічных нормаў (дапасаванне, кіраванне ў беларускай мове і інш.). Варыянтнасць у межах сінтаксічнай нормы.
21. Правільнасць маўлення і стылістычныя нормы. Матываванае выкарыстанне моўных сродкаў. Выбар варыянтных сродкаў у залежнасці ад сферы іх выкарыстання.

22. Маўленчыя памылкі, звязаныя з інтэрферэнцыяй ва ўмовах білінгвізму.
23. Дакладнасць маўлення. Прычыны парушэння дакладнасці маўлення. Лінгвістычныя ўмовы яе забеспячэння.
24. Лагічнасць маўлення. Парушэнне лагічнасці маўлення (алагізмы, плеаназмы, таўталогія). Лінгвістычныя сродкі забеспячэння лагічнасці маўлення.
25. Чысціня маўлення. Моўныя сродкі, што парушаюць чысціню маўлення.
26. Багацце (разнастайнасць) маўлення. Актыўны слоўнікавы запас і багацце маўлення.
27. Дарэчнасць маўлення. Прынцып маўленчай мэтазгоднасці.
28. Выразнасць маўлення. Крыніцы і асноўныя ўмовы выразнасці маўлення. Выкарыстанне мастацкіх сродкаў мовы (тропы, стылістычныя фігуры, прыёмы ажыўлення маўлення). Унікненне недарэчнай вобразнасці.
29. Лаканічнасць (сцісласць) маўлення.
30. Слоўнікі-даведнікі, арыентаваныя на выпраўленне памылак і цяжкасцей вуснага маўлення, і іх значэнне.
31. Тэхніка і выразнасць вуснага маўлення. Састаўныя элементы тэхнікі маўлення. Асноўныя стылі маўлення.
32. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці. “Мова знешняга выгляду” педагога. Жэсты, міміка, рух, поза моўцы.
33. Маўленчы этыкет і культура зносін.

ПРЫКЛАДЫ КАМПЕТЭНТНАСНА-АРЫЕНТАВАННЫХ ЗАДАННЯЎ

1. *Абазначце націск у словах. Вызначце, ці назіраюцца ў маўленчай практыцы адхіленні ад акцэнталагічных нормаў пры выкарыстанні гэтых слоў?*

Грамадзянін, беларусы, развіты, высокаразвіты, каменны, падпарадкаванне, гліняны, факсіміле, факсімільны, адзінаццаць, чатырнаццаць, статуя, хабар, буйны, хіба, даследаванне, крыху, выпадак, камфара, крапіва, каталог, квартал, арыстакратыя, эксперт, феномен, дыспансер, шэсцьдзесят.

2. *Запішыце назоўнікі ў форме роднага склону адзіночнага ліку. Вызначце, ад чаго залежыць выбар канчаткаў? Ці назіраюцца варыянтныя формы канчаткаў і ў якіх выпадках?*

Дакумент, каэфіціент, архіпелаг, воцат, век, туман, вопыт, тэрмін, ідэал, менталітэт, загад, сродак, імідж, поспех, дагавор, сусвет, інтэрвал, талент, інтэлект, кантынент, народ, аналіз, кантраст, дарвінізм, паланэз, характар, авёс, кілаграм.

3. *Выпраўце маўленчыя памылкі ў словазлучэннях. Адкажыце, у выніку чаго яны ўзніклі?*

Карэнны абарыген, свабодная вакансія, калега па рабоце, прэйскурант цэн, мая аўтабіяграфія, грашовая прэмія, турыстычны кемпінг, канчатковы вынік, у красавіку месяцы, арганізаваць арганізацыю, супраціўляцца супраць, наблізіцца бліжэй, малады юнак, першая прэм'ера.

**КРЫТЭРЫП АЦЭНКІ ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ
НАВУЧЭНЦАЎ ВА ЁСТАНОВАХ ВЫШЭЙШАЙ АДУКАЦЫП ПА
ДЗЕСЯЦІБАЛЬНАЙ ШКАЛЕ**

№	Адзнака	Крытэрыі
1.	10 (дзесяць) балаў, залічана	сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі, а таксама па асноўных пытаннях, якія выходзяць за яе межы; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), граматы, лагічна правільны адказ на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; бездакорнае валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля, уменне яго эфектыўна выкарыстоўваць у пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач; выяўленая здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартнай сітуацыі; поўнае і глыбокае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры па навучальнай дысцыпліне, модулі; ўменне свабодна арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай вучэбнай дысцыпліне і даваць ім аналітычную ацэнку, выкарыстоўваць навуковыя дасягненні іншых дысцыплін; творчая самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, актыўны творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў
2.	9 (дзевяць) балаў, залічана	сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, (у тым ліку на замежнай мове), граматы, лагічна правільны адказ на пытанні; валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля, уменне яго эфектыўна выкарыстоўваць у пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартнай сітуацыі ў рамках вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; поўнае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; ўменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай вучэбнай дысцыпліне, модулі і даваць ім аналітычную ацэнку; сістэматычная, актыўная самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў
3.	8 (восем) балаў, залічана	сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі ў аб'ёме вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), граматы, лагічна правільны адказ на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля (метадамі комплекснага аналізу, тэхнікай інфармацыйных тэхналогій), уменне яго выкарыстоўваць у пастаноўцы і вырашэнні

		навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна вырашаць складаныя праблемы ў рамках вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; ўменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай вучэбнай дысцыпліне, модулі і даваць ім аналітычную ацэнку; актыўная самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, сістэматычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў
4.	7 (сем) балаў, залічана	сістэматызавання, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), граматы, лагічна правільны адказ на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля, уменне яго выкарыстоўваць у пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач; свабоднае валоданне тыпавымі рашэннямі ў рамках вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; ўменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях, напрамках па вывучаемай вучэбнай дысцыпліне, модулі і даваць іх аналітычную ацэнку; самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, удзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў
5.	6 (шэсць) балаў, залічана	дастаткова поўныя і сістэматызаваныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; выкарыстанне неабходнай навуковай тэрміналогіі, граматы, лагічна правільны адказ на пытанні, уменне рабіць абагульненні і абгрунтаваныя высновы; валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля, уменне яго выкарыстоўваць у вырашэнні вучэбных і прафесійных задач; здольнасць самастойна прымяняць тыпавыя рашэнні ў рамках вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; ўменне арыентавацца ў базавых тэорыях, канцэпцыях і напрамках па вывучаемай дысцыпліне, модулі і даваць ім параўнальную ацэнку; актыўная самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, перыядычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў
6.	5 (пяць) балаў, залічана	дастатковыя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, граматы, лагічна правільны адказ на пытанні, уменне рабіць высновы; валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля, уменне яго выкарыстоўваць у вырашэнні вучэбных і прафесійных

		задач; здольнасць самастойна прымяняць тыпавыя рашэнні ў рамках вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; ўменне арыентавацца ў базавых тэорыях, канцэпцыях і накірунках па навучальнай дысцыпліне, модулі і даваць ім параўнальную ацэнку; самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, фрагментарны ўдзел у групавых абмеркаваннях, дастатковы ўзровень культуры выканання заданняў
7.	4 (чатыры) балы, залічана	дастатковы аб'ём ведаў у аб'ёме вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, лагічны адказ на пытанні, уменне рабіць вывады без істотных памылак; валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля, уменне яго выкарыстоўваць у рашэнні стандартных (тыповых) задач; ўменне пад кіраўніцтвам выкладчыка вырашаць стандартныя (тыпавыя) задачы; ўменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і напрамках па навучальнай дысцыпліне, модулі і даваць ім ацэнку; работа пад кіраўніцтвам выкладчыка на практычных, лабараторных занятках, дапушчальны ўзровень культуры выканання заданняў
8.	3 (тры) балы, не залічана	недастаткова поўны аб'ём ведаў у аб'ёме вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; веданне часткі асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, адказ на пытанні з істотнымі, лагічнымі памылкамі; слабое валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, модуля, некампетэнтнасць у рашэнні стандартных (тыповых) задач; няўменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках вывучаемай вучэбнай дысцыпліны, модуля; пасіўнасць на практычных і лабараторных занятках, нізкі ўзровень культуры выканання заданняў
9.	2 (два) балы, не залічана	фрагментарныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; веданне асобных літаратурных крыніц, рэкамендаваных вучэбнай праграмай УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі; няўменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію вучэбнай дысцыпліны, модуля, наяўнасць у адказе грубых, лагічных памылак; пасіўнасць на практычных і лабараторных занятках, нізкі ўзровень культуры выканання заданняў
10.	1 (адзін) бал, не залічана	адсутнасць ведаў і кампетэнцый у аб'ёме вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне, модулі, адмова ад адказу, няяўка на атэстацыю без уважлівай прычыны

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ УВА

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы ўстанавы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, што распрацавала вучэбную праграму
1. Фанетыка-лексіка-словаўтварэнне. 2. Марфалогія. 3. Сінтаксіс. 4. Стылістыка. 5. Рыторыка і культура беларускага маўлення.	Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм.	пратакол № 4 ад 21.11.2024 г.